

บทที่ 2

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยแบ่งแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาคีกรังน้อออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. แนวคิดเรื่องการสร้างความเป็นจริงในสังคมของสื่อมวลชน
2. แนวคิดเรื่องสัญวิทยา (Semiology)
3. แนวคิดเรื่องการใช้สื่อมวลชนในภาวะวิกฤติ เพื่ออธิบายถึงการนำสื่อมวลชนมาใช้ในวิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535

1. แนวคิดเรื่องการสร้างความเป็นจริงในสังคม

การที่ผู้รับสาร จะสามารถเข้าใจและรับรู้ถึงความเป็นจริงต่างๆของเหตุการณ์ ได้ตรงตามทีผู้สร้างความเป็นจริง ประสงค์จะนำเสนอต่อผู้รับสารนั้น ผู้สร้างจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้และการตีความ ความหมายของเหตุการณ์ต่างๆ ของผู้รับสารด้วย

Wilbur Schramm (1961) เสนอไว้เกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวต่างๆของมนุษย์ (Perception) กับเรื่องของความหมาย (Meaning) ว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการในการตีความ ซึ่งเป็นผลมาจากตัวกระตุ้นต่างๆ ที่เราได้รับมาจากสิ่งแวดล้อม ส่วนความหมาย ก็เป็นผลผลิตจากกระบวนการในการตีความ

ซึ่งก็เป็น "ภาพในหัว" ของเรานั้นเอง หรืออาจจะเรียกว่าเป็นผลผลิตของการ "ถอดรหัส" (Decoding)

ในทัศนะของ Schramm ในกระบวนการของการตีความนั้น มนุษย์เราได้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกในแง่ที่ว่า มันมีความหมายกับเรา มนุษย์มักต้องการอาศัยอยู่ในโลกที่เป็นระบบ ที่ข้อมูลต่างๆมีความหมาย และประสบการณ์ใหม่ๆ ก็จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว เมื่อมีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่แปลกแตกต่างออกไป ก็ต้องพยายามหาความหมายให้กับสิ่งนั้น เพื่อที่จะได้มีปฏิกิริยาตอบสนองได้

ปัญหาก็คือว่า เราได้ทำให้ประสบการณ์ต่างๆที่เราได้รับ มีความหมาย อาจจะใช้วิธีการเลือกบางส่วนของประสบการณ์ อาจจะทำการบิดเบือนโดยเน้นเป็นบางส่วน หรือเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างเข้าไปในประสบการณ์นั้น หรือพยายามที่จะทำให้ประสบการณ์ที่ได้รับใหม่นั้น ให้เข้ากับกรอบแห่งการอ้างอิงของเรา (Wilbur Schramm, 1961)

Schramm เห็นว่า ในกระบวนการการเรียนรู้ของผู้รับสารนั้น ผู้สื่อสารจะต้องเข้าใจว่า ผู้รับสารจะตีความสาร ในแง่ประสบการณ์ของเขา และโดยวิธีการที่เขาได้เรียนรู้มาก่อน เพื่อที่จะตอบสนองกับสารนั้น นอกจากนี้ยังตีความในแนวทางที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงใดๆในโครงสร้างของบุคลิก ลักษณะของแต่ละบุคคล ผู้รับสารยังมีแนวโน้มที่จะจัดกลุ่มของประสบการณ์ เพื่อที่จะให้เป็นรูปแบบของภาษาที่คุ้นเคย ทั้งยังมีแนวโน้มที่จะ "สร้างความหมาย" โดยการจัดกลุ่มคุณลักษณะของวัตถุในระหว่างกลุ่ม เช่น คนอเมริกัน มักจะมองคนอังกฤษว่า เป็นคนเจ้าระเบียบเกินไป แม้ว่าจะยังไม่รู้จักเขาอย่างจริงจังก็ตาม ทั้งนี้เพราะเป็นการง่ายกว่าที่จะลงความเห็นเช่นนั้น แทนที่จะพยายามเรียนรู้เขา

Robert D. Murphy (1977) เห็นว่า เมื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกของใครก็ตามมีลักษณะที่แตกต่างไปจากคนอื่นๆส่วนใหญ่ บุคคลผู้นั้นก็จะถูกมองว่าเป็นคนผิดปกติ อย่างไรก็ตามคนๆนี้อาจจะมีภาพที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากกว่าคนอื่น ซึ่งคนรุ่นหลังๆ มักจะเรียกคนเหล่านี้ว่าเป็นพวกหัวก้าวหน้า (ahead of their time)

ในเรื่องของการสร้างความเป็นจริงนั้น มีการพูดกันอย่างกว้างขวางเกี่ยว

กับการที่สื่อมวลชนได้มีส่วนในการสร้างความเป็นจริงในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากในโลกนี้มีเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถที่จะเข้าไปมีประสบการณ์หรือสัมผัสกับความเป็นจริงต่างๆ เหล่านั้นได้โดยตรง สื่อมวลชนจึงได้เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญในการที่จะถ่ายทอด หรือนำเสนอความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในโลก ผ่านทางกระบวนการต่างๆ ของสื่อมวลชน นับตั้งแต่การเลือกสรร การตัดต่อ ไปจนถึงขั้นการนำเสนอสู่สาธารณชน

สิ่งต่างๆ ที่เราได้รับรู้ผ่านทางสื่อมวลชนนั้นก็คือ สิ่งที่ Walter Lippmann ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Public Opinion ในปี 1922 ของเขาว่า สื่อมวลชนนั้นได้ก่อให้เกิดภาพในหัวของมนุษย์ (The picture in our head) ซึ่งเป็นภาพที่เกี่ยวกับโลกแห่งความเป็นจริงภายนอก (The world outside)

Lippmann เห็นว่า การนำเข้ามาซึ่งข่าวสารต่างๆ ของสื่อมวลชนมักจะไม่ตรงกับความเป็นจริง ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิด บิดเบือน หรือแม้แต่อาจจะก่อให้เกิด ภาพในหัวที่ผิดเกี่ยวกับโลกภายนอก ในขณะที่ในทัศนะของ Murphy นั้น มองว่า เรามักจะตอบสนองต่อแง่มุมที่ผิดๆ เกี่ยวกับสภาพความเป็นจริงรอบตัวเรา ข้อมูลผิดๆ ที่ได้มานั้น เป็นทางหนึ่งที่ทำให้ภาพในหัวของเราถูกบิดเบือน ประสบการณ์ของเราแต่ละคนได้สร้างให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับโลก และสารเดียวกันก็อาจจะมีความหมายต่างกันในแต่ละคน

ในทัศนะของ Lippmann มนุษย์มักจะมีการกระทำอยู่บนพื้นฐานของสิ่งที่คิดว่า เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงซึ่งเป็นสิ่งที่ได้รับมาจากสื่อมวลชน ไม่ใช่บนพื้นฐานของสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ซึ่งความหมายของสิ่งเหล่านี้ และการตีความ (โดยผ่านทางสื่อมวลชน) ในทัศนะของ Melvin L. Defleur (1989) เห็นว่า บ่อยครั้งที่มักจะไม่ได้สอดคล้องกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง อันอาจจะนำไปสู่พฤติกรรมการตอบสนองที่ไม่เหมาะสม และไม่สอดคล้องกับสภาพที่แท้จริงของโลกภายนอก

Defleur เห็นว่าความหมายของคำว่า สื่อมวลชนที่ Lippmann เสนอว่า หมายถึงสื่อหนังสือพิมพ์นั้น น่าจะครอบคลุมถึงสื่อประเภทวิทยุและโทรทัศน์ด้วย เขาได้ยกตัวอย่างการศึกษาของ Kurt & Gladys Lang ซึ่งได้ทำการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง กับสิ่งที่ผู้ชมได้เห็นทางโทรทัศน์โดยศึกษารณี

การจัดขบวนพาเหรดต้อนรับการกลับบ้านของนายพล MacArthur ในวันที่ MacArthur Day ปี 1952 (นายพลผู้นี้เป็นวีรบุรุษในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และช่วงสงครามเกาหลี)

Kurt & Gladys ทำการศึกษาโดยให้คนไปสังเกตและมีส่วนร่วมในขบวนพาเหรด ในขณะที่อีกคนหนึ่งคอยชมภาพเหตุการณ์ทางโทรทัศน์ พบว่า คนที่ไปร่วมในเหตุการณ์จริง บอกว่า เป็นขบวนพาเหรดที่แสนจะน่าเบื่อ มีคนเพียงเล็กน้อยที่ไปรอดู และท่านนายพลก็นั่งอยู่แต่ในรถ โบกมือ และก็ผ่านไป ในขณะที่คนที่ดูโทรทัศน์บอกว่า เป็นงานที่แสนจะยิ่งใหญ่ น่าตื่นตาตื่นใจเต็มไปด้วยผู้คนที่มาห้อมล้อม แสดงความยินดีกับท่านนายพล

Kurt & Gladys สรุปการศึกษาว่า โทรทัศน์ได้นำเสนอในสิ่งที่เรียกว่า การเสนอมุมมองที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของโทรทัศน์ ซึ่งไม่อาจจะมองเห็นได้ในเหตุการณ์จริงๆ โดยใช้วิธีการคัดเลือกภาพเหตุการณ์ที่จะนำเสนอ ตลอดจนใช้มุมกล้องเข้าช่วยในการถ่ายภาพ

ในเรื่องของความเป็นจริงนั้น ได้มีผู้ที่ทำการศึกษาและแบ่งประเภทของความ เป็นจริงออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ (Adoni & Mane, 1984)

1. Objective Social Reality เป็นความเป็นจริงทางวัตถุ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกภายนอกของปัจเจกบุคคล

2. Symbolic Social Reality ความจริงประเภทนี้แสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น เนื้อหาในสื่อมวลชน ภาพวาด รูปปั้น ศิลปต่างๆ

3. Subjective Social Reality คือความเป็นจริงในทัศนะของปัจเจกชนที่มองในเรื่องนั้นๆ

เราจึงอาจจะกล่าวได้ว่า จากประเภทของความเป็นจริงดังกล่าว สิ่งต่างๆ ที่มีการนำเสนอผ่านทางสื่อมวลชนนั้น อาจจัดเข้าในประเภทของ Symbolic Social Reality เนื้อหาต่างๆ ที่มีการนำเสนอ เป็นเสมือนสัญลักษณ์ที่จำเป็นจะต้องอาศัย

ความรู้ ความสามารถของปัจเจกชน ในการรับรู้ และตีความความหมายซึ่งก็อาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และความเป็นจริงที่แสดงในรูปสัญลักษณ์ผ่านทางสื่อมวลชนนี้ ก็จะกลายเป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในทัศนะของแต่ละบุคคล

Sidney และ Dennis เห็นว่า ในกระบวนการต่างๆทางสังคม ที่ได้มีส่วนในการสร้างความเป็นจริงนั้น มีกระบวนการทางสื่อมวลชนรวมอยู่ด้วย บ่อยครั้งที่สื่อมวลชนมักจะนำเสนอภาพเหตุการณ์เสียใหม่ ที่ทำให้การรับรู้ของผู้รับสารสื่อมวลชนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีความแตกต่างไปจากผู้ที่ได้ไปเห็นเหตุการณ์ในสถานที่จริง หรือมีส่วนร่วมในเหตุการณ์โดยตรง ซึ่งเป็นการแสดงทัศนะที่สอดคล้องกับการศึกษาของ Kurt & Gladys เกี่ยวกับการนำเสนอภาพข่าวของโทรทัศน์ที่ผู้ชมทางบ้าน จะได้เห็นในสิ่งที่แตกต่างกันไปจากผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์จริง

ในบรรดานักข่าว หรือผู้ที่ทำงานในวงการสื่อมวลชนนั้น อาจจะอธิบายในเรื่องนี้ว่า ผู้สื่อข่าว หรือบรรณาธิการข่าว ต้องนำเสนอภาพเหตุการณ์ หรือสิ่งที่ได้พบเห็น ในลักษณะของ "ข่าว" ซึ่งจะต้องมีความกระชับ เข้าใจได้ง่าย (clear and concise) และอยู่ในรูปแบบที่น่าสนใจ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ได้รับการนำเสนอเป็นข่าวนั้น จึงเป็นสิ่งที่ถูกกลั่นกรองและคัดเลือกมา โดยผู้ที่เกี่ยวข้องในวงการสื่อมวลชน ในขณะที่เนื้อหาของเหตุการณ์อื่นๆ ที่นักข่าวไม่เห็นว่าเป็นข่าว ก็จะไม่ได้รับการนำเสนอ นั่นคือสิ่งที่ได้รับการนำเสนอทางสื่อมวลชนว่าเป็น "ความเป็นจริง" ของเหตุการณ์ใดก็ตามนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ทั้งหมด ผู้ที่ได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง จะพบว่ามี ความแตกต่างเป็นอย่างมาก ในสิ่งที่เขาได้ประสบมาด้วยตนเอง กับสิ่งที่ถูกนำเสนอทางหนังสือพิมพ์ วิทยุหรือโทรทัศน์

ในการสร้างความเป็นจริงทางการเมืองนั้น สื่อมวลชนมักจะถูกมองว่า มีความสำคัญ ไม่เป็นกลาง และบิดเบือนความจริงในประเด็นทางการเมืองที่นำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนักการเมือง หรือปัญหาต่างๆทางการเมืองที่เกิดขึ้น และในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ก็มักจะมีการบันทึกถึงเรื่องนี้อยู่เสมอ

Spiro Agnew (อ้างถึงใน Sidney & Dennis, 1980) ผู้สมัครแข่งขันในการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐ ในปี 1968 ได้กล่าวตอบโต้ข้อวิพากษ์วิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ New York Times ที่มีต่อการรณรงค์หาเสียงของเขาในรัฐแมริแลนด์ว่า

สื่อมวลชนนั้นควรจะทำหน้าที่อย่างถูกต้อง เกียงตรง และซื่อสัตย์ เพราะบุคคลใดก็ตามที่ชื่อเสียงของเขาถูกทำลายไปเพราะการนำเสนอข่าวสาร และการวิพากษ์วิจารณ์ของสื่อมวลชนนั้น ไม่มีโอกาสที่จะตอบโต้ หรือแก้ข้อกล่าวหาได้และการกระทำเช่นนี้ของสื่อมวลชน สมควรจะได้รับ การประณาม

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของ Sidney และ Dennis นั้น ปัญหาในเรื่องของการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับประเด็นทางการเมือง และนักการเมือง ตลอดจนผลกระทบของข่าวสารที่นำเสนอต่อสาธารณชนนั้น เป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะซับซ้อน และมีประเด็นต่างๆหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้อง อาทิเช่น ความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ชื่อเสียงหรือเครดิตขององค์กรสื่อมวลชนนั้นๆ ประเด็นเรื่องความลำเอียง มืดคดี ตลอดจนกระบวนการของการบรรณาธิการ รวมทั้งลักษณะของความเป็นจริงทางการเมือง

การศึกษาถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการสร้างความเป็นจริงทางการเมืองที่มีผู้ศึกษาไว้ มีการมองถึงประเด็นต่างๆเช่น แนวคิดของ Kenneth Boulding (1961) ที่ให้ความสำคัญกับการที่สื่อมวลชนมีส่วนในการสร้างภาพพจน์ทางการเมือง ซึ่งมีผลเกี่ยวเนื่องกับพฤติกรรมในทางการเมือง (ของประชาชน)

นอกจากนี้ก็มีแนวคิดของ Lee Thayer (1968) ที่มองว่าโครงสร้างของความเป็นจริงทางการเมืองนั้นเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยผ่านทาง การสื่อสาร ความเป็นจริงทางการเมืองได้ถูกสร้างขึ้นโดยรายงานของสื่อสารมวลชน ที่ได้มีการพูดและเผยแพร่ไปในระหว่างคนในสังคม ประเด็นศึกษาอีกเรื่องหนึ่งก็คือ การที่สื่อมวลชนมีส่วนในการสร้างสถานภาพทางการเมืองของบุคคล ซึ่ง Paul Lazarsfeld และ Robert Merton (1960) ได้นำเสนอไว้ นอกจากนี้ก็มีการสนใจศึกษาสื่อมวลชนกับการสร้างภาพเหตุการณ์เทียม และการจัดลำดับความสำคัญของเหตุการณ์ที่ควรจะได้รับ การนำเสนอของสื่อมวลชน (Agenda setting) (Sidney Kraus และ Dennis Davis, 1980)

Maxwell McCombs และคณะ (อ้างใน Sidney และ Dennis) ศึกษาเรื่องความสำคัญของการสร้างความเป็นจริงในสังคม และได้เสนอว่า มีหลักฐานเพียงพอที่จะระบุว่า บรรณาธิการ และผู้ที่ทำหน้าที่ในการกระจายเสียงเป็นผู้

ที่มีส่วนสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการกำหนดความเป็นจริงในสังคม ผ่านทางกระบวนการในการทำงานแต่ละวันของเขา โดยการคัดเลือกและนำเสนอข่าวสาร ซึ่งผู้รับสารไม่เพียงแต่จะได้รับความรู้เกี่ยวกับประเด็นต่างๆที่เกิดขึ้น ผ่านทางสื่อมวลชน หากยังได้เรียนรู้ว่า จะให้ความสำคัญกับข่าวสารที่ถูกนำเสนอมากน้อยเพียงใด โดยสังเกตจากการให้นำหนักความสำคัญต่อเรื่องนั้นๆ ของสื่อมวลชน

ความสามารถในการที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางความคิดของปัจเจกบุคคลนี้เอง ที่สื่อมวลชนได้เข้ามามีส่วนในการกำหนดโลกแห่งความเป็นจริงของเรา (McCombs et al อ้างใน Sidney และ Dennis, 1980)

ประเด็นที่สำคัญที่สุดของการจัดลำดับความสำคัญของเรื่องราวต่างๆของสื่อมวลชน ก็คือ กระบวนการในการคัดเลือกเรื่องที่จะนำเสนอ และปัจจัยต่างๆในองค์กรสื่อมวลชน ที่มีผลช่วยกำหนดสิ่งที่จะถูกนำเสนอต่อสาธารณชน (Shearon Lowery และ Melwin L. De fleur, 1983)

ในทัศนะของผู้วิจัย กระบวนการที่สื่อมวลชนได้สร้าง "ความเป็นจริง" ในสังคมนั้น ปรียบทางด้านสังคม ตลอดจนปัจจัยในเรื่องของภูมิหลัง การเรียนรู้ทางด้านสังคม (Socialization) ของแต่ละบุคคล ทัศนคติส่วนบุคคลของบุคลากรที่ทำงานอยู่ในองค์กรสื่อมวลชน รวมทั้งนโยบายขององค์กร ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการสร้าง "ความเป็นจริง" โดยที่ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรสื่อมวลชน จะตระหนักหรือไม่ก็ตาม ซึ่งปัจจัยต่างๆเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึง ความเป็นจริงทางสัญลักษณ์ที่นำเสนอในรูปแบบของเนื้อหาสื่อมวลชนที่แตกต่างกันออกไป แม้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงนั้นจะเป็นเหตุการณ์เดียวกันก็ตาม

ผู้วิจัยคิดว่า ไม่เพียงแต่ในองค์กรสื่อมวลชนเท่านั้น ที่ปัจจัยต่างๆดังกล่าว จะได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในการสร้าง "ความเป็นจริง" เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หากแต่ในองค์กร หรือหน่วยงานอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน และการที่ผู้จัดทำวิดีโอ เทปวิฤตการณ์เดือนพฤษภาคม มีความแตกต่างกัน ทั้งในเรื่องนโยบายของแต่ละหน่วยงาน ตลอดจนมีทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ และกรอบแห่งการอ้างอิง ที่ไม่เหมือนกันก็น่าจะมีส่วนทำให้การสร้าง "ความเป็นจริง" ของเหตุการณ์ ของแต่ละหน่วยงาน มีความแตกต่างกันออกไปด้วย

2. แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยา

แนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยา^{นี้} ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาถึงวิธีการในการสร้าง ความหมาย ให้กับเหตุการณ์ที่ถูกนำเสนอเป็นความเป็นจริงทางการเมือง ในช่วงวิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 เพื่อให้สามารถสื่อสารกับผู้รับสาร ได้ตรงตาม^{ที่}ผู้จัดทำต้องการจะนำเสนอ

สำหรับแนวคิดเรื่องสัญลักษณ์วิทยา^{นี้} Ferdinand De Saussure นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส (1857-1913) เป็นผู้ให้กำเนิดแนวคิดในเรื่องดังกล่าว โดยที่ Saussure ให้ความสำคัญกับระบบของ "สัญลักษณ์" (Sign) และความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ (Hawkes, 1977)

สิ่งที่มีลักษณะเป็น "สัญลักษณ์" (Sign) ^{นั้น} Saussure เห็นว่า หมายถึง สิ่ง^{ที่}สัมผัสได้ด้วยอวัยวะรับสัมผัสทั้ง 5 และเป็น^{ที่}ตกลงและเข้าใจระหว่างกลุ่มว่าหมายถึงสิ่งใด และความเข้าใจสัญลักษณ์^{นี้} จะต้องให้ความสนใจกับความหมายในเชิงวัฒนธรรมของแต่ละวัฒนธรรมด้วย (ศิริชัย ศิริภาชะ และ กาญจนา แก้วเทพ, 2529)

Charles Sanders Peirce (อ้างถึงใน Arthur Asa Berger, 1986) นักปรัชญาชาวอเมริกัน เห็นว่าสัญลักษณ์แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ภาพลักษณ์ (Icon) หมายถึงสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นภาพหรือวัตถุที่เป็นรูปธรรมมองเห็นได้ และมีลักษณะเหมือนกับสิ่งที่มันถ่ายถอดออกมา เช่นรูปภาพ รูปปั้นต่างๆ
2. ดัชนี (Index) หมายถึงสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเป็นตัวชี้ให้เห็นอีกสิ่งหนึ่ง เช่น เมื่อเราเห็นควัน ก็มักจะนึกถึงไฟ หรืออาการต่างๆของคนไข้ที่แสดงออกมา ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอาการเจ็บป่วยของเขา ทำให้แพทย์สามารถวินิจฉัยโรคได้
3. สัญลักษณ์ (Symbols) หมายถึงสัญลักษณ์ที่มีลักษณะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ เป็นกฎหรือระเบียบที่ต้องเรี้นรู้ และทุกคนเห็นพ้องกันเข้าใจตรงกัน เช่น ภาษา หรือสัญลักษณ์จราจร

Saussure (อ้างอิงใน ศิริรัช และ กาญจนา) ได้แบ่งสัญลักษณ์ออกเป็น 2

ส่วนคือ

1. ตัวหมาย (Signifier) คือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นเครื่องหมาย หรือ ลักษณะเชิงรูปธรรมที่รับรู้ได้ทางเสียงและภาพ

ตัวอย่างของสิ่งที่มีลักษณะเป็นตัวหมายนี้ ก็เช่น เมื่อเราพูดหรือเขียน คำว่า "ตำรวจ" เราก็มักจะนึกถึงบุคคลในเครื่องแบบ ที่มีกระบองหรือปืนเป็นอาวุธ มีหน้าที่พิทักษ์สันติราษฎร์ คำว่า "ตำรวจ" ในที่นี้ ก็เป็นตัวหมายของสิ่งที่เรานึกถึงนั่นเอง

2. ตัวหมายถึง (Signified) หรือตัวที่ถูกให้ความหมาย เป็นแนวคิด เชิงนามธรรมของผู้สร้างความหมาย และผู้อ่าน (หรือผู้ชม)

จากตัวอย่างข้างต้น ความหมายของคำว่า "ตำรวจ" ที่เรานึกถึงนั้นก็คือตัวหมายถึงนั่นเอง

การศึกษาเชิงสัญลักษณ์วิทยาในทัศนะของ Saussure นั้นให้ความสำคัญกับการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย กับตัวหมายถึง เพื่อที่จะดูว่า ความหมายได้ถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดออกมาได้อย่างไร

ในกระบวนการสร้างความหมาย ตามระบบสัญลักษณ์นี้ มีผู้เห็นว่าอาจจะกระทำได้ทั้ง การสร้างความหมายเพื่อให้เกิดการตีความความหมายนั้นโดยตรงหรือการสร้างและการตีความ ความหมายโดยทางอ้อม

Roland Barthes (1915-1980 อ้างถึงใน Hawkes, 1977) ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความหมายมีอยู่ 2 ขั้นตอนคือ

1. การสร้างความหมาย ตลอดจนการตีความความหมายโดยตรง (Denotation) ซึ่งความหมายที่ถูกสร้าง และได้รับการตีความในลักษณะนี้ มีความเป็นสากล เป็นการใช้ภาษาในการให้ความหมายกับสิ่งที่กล่าวถึงโดยตรง ตัวอย่าง

เช่น คำว่า กุหลาบ หรือดอกกุหลาบ ความหมายโดยตรงก็คือ ดอกไม้ชนิดหนึ่งที่มีกลิ่นหอม และมีหนามแหลมคม

2. การสร้างหรือตีความความหมายในเชิงสังคม (Connotation) หรือโดยทางอ้อม

การสร้างความหมาย ตลอดจนการตีความความหมายในลักษณะที่สองนี้ ถ้อยคำที่ถูกสร้างขึ้น มุ่งที่จะสื่อหรือทำให้เกิดการตีความในทางอ้อม ในกรณีตัวอย่างเรื่องดอกกุหลาบนั้น อาจจะถูกใช้เพื่อนำไปสื่อความหมายแทนความรัก หรือหญิงสาวก็ได้ ขึ้นกับผู้สร้างความหมาย และเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับค่านิยมทางวัฒนธรรม มีการแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ในการตีความความหมายประเภทนี้ จะมีเรื่องอารมณ์ของผู้รับสารเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

Barthes อธิบายว่า ความหมายในเชิงสังคมนี้ เกิดจากการตีความโดยอัตวิสัย เมื่อผู้ตีความได้รับอิทธิพลจากผู้ที่ให้สาร และเมื่อมีสัญลักษณ์กระทบกับความรู้สึก และจะเกิดขึ้นเมื่อได้มีการใช้ภาษาให้ความหมายถึงสิ่งหนึ่ง นอกเหนือไปจากสิ่งที่มีนัยกล่าวถึง (To mean something other than what it said)

เมื่อความหมายที่ถูกสร้างขึ้นตามระบบสัญลักษณ์ อาจจะมีคามหมายได้ทั้งทางตรงและโดยอ้อมเช่นนี้ การที่จะเข้าใจความหมายที่ถูกสร้างขึ้นนั้น ผู้สร้างและผู้รับสารจะต้องมีความเข้าใจในระบบสัญลักษณ์ที่ตรงกัน เข้าใจความหมายของรหัส (code) ซึ่งเป็นสิ่งที่แฝงอยู่เบื้องหลังของระบบสัญลักษณ์นั้น แม้จะมองไม่เห็นในลักษณะเชิงรูปธรรมก็ตาม ตลอดจนจะต้องมีความเข้าใจในระบบวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่ทำให้สารที่มีการถ่ายทอดและสื่อความหมายภายในสังคมและวัฒนธรรมหนึ่งๆ เป็นที่เข้าใจของคนภายในสังคมนั้น

ในทัศนะของ John Fiske (1982) การศึกษาและวิเคราะห์ตามแนวทางสัญลักษณ์วิทยา นั้น รหัส มีความสำคัญมาก เพราะหมายถึงการที่ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ รวมตัวกันขึ้นมา และอยู่ภายในกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหลายของสังคมในการใช้รหัสนั้น เพื่อการสื่อสารเข้าใจที่ตรงกัน ถ้าหากเราไม่ทราบรหัสของผู้ส่งสารก็จะก่อให้เกิดช่องว่างในการสื่อสาร และนำไปสู่การถอดรหัสที่คลาดเคลื่อนได้

การนำเอาวิธีการทางสัญวิทยาไปใช้ในการศึกษาสื่อมวลชนนั้น เป็นการมุ่งศึกษาถึงกระบวนการสร้างความหมาย หรือการตีความความหมายของตัวบท (Text) หรือ งานของสื่อมวลชน นักวิชาการทางด้านสัญวิทยาใช้คำนี้ (text) ว่า หมายถึงสิ่งที่เป็หัวใจของการสร้าง และแลกเปลี่ยนความหมาย ดังนั้นตัวบทชิ้นหนึ่งๆ จึงประกอบด้วยเครือข่ายของระบบสัญลักษณ์ ซึ่งทำงานซ้อนกันอยู่ในหลายระดับ มันจึงมีความหมายซึ่งหลากหลาย ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และ สังคมของผู้อ่าน ตัวบทนี้จึงเป็นที่รวมของระบบความหมายต่างๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์จึงจะเข้าใจความหมายที่ซับซ้อนเหล่านี้ได้ (ชวัญ เรือน กิติวัฒน์ และ อุบลรัตน์ ศิริชูศักดิ์, 2532)

โดยสรุปแล้ว การศึกษาเรื่องสัญวิทยา จึงเป็นการมุ่งให้ความสนใจว่าความหมาย ถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไร และถูกนำเสนอในตัวบทได้อย่างไร นอกจากนี้ยังเน้นถึงสัญวิทยาที่พบในตัวบท โดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ของสัญวิทยาต่างๆ และเมื่อมีการนำเอาตัวบทมาศึกษา เหมือนกับการศึกษาภาษาพูด ดังนั้น ไวยากรณ์หรือตัวภาษาที่ทำให้เกิดตัวบทขึ้นมา ตลอดจน รหัส ข้อตกลงต่างๆ ที่ใช้กำหนดสัญวิทยาในการเล่าความหรือเล่าเรื่อง จึงมีความสำคัญ (Littlejohn, 1989)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ สื่อวิดีโอ ก็เปรียบเสมือนกับตัวบทหรืองานที่ต้องการการศึกษาวิเคราะห์ และ "ความเป็นจริง" ทางการเมืองของเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ก็เปรียบเสมือนกับ ความหมาย ที่ถูกสร้างขึ้นมาและถูกนำเสนอผ่านทางสื่อวิดีโอ การนำเอาแนวทางสัญวิทยาไปใช้ ก็เพื่อศึกษาถึงวิธีการในการสร้างความหมายของงานในครั้งนี้

3. แนวคิดเรื่องการใช้สื่อมวลชนในภาวะวิกฤติ

ความขัดแย้งในทางสังคม และการเมือง ที่อาจจะเกิดจากอุดมการณ์ทางความคิดที่ไม่ตรงกัน หรือจากการแย่งชิงอำนาจหรือผลประโยชน์ ระหว่างกลุ่มอำนาจ ในทางการเมือง ที่รุนแรงถึงขั้นก่อให้เกิดภาวะวิกฤติขึ้นในสังคมในแต่ละครั้งนั้น มักจะพบว่า สื่อมวลชนได้เข้ามามีบทบาทอยู่เสมอ ไม่ว่าจะโดยการถูกนำเข้ามาหรือว่าเข้ามา มีบทบาทเองก็ตาม

สื่อมวลชนอาจจะเข้ามามีบทบาทในภาวะวิกฤตทางการเมืองได้ในหลาย
แนวทางดังนี้

ก. สื่อมวลชนกับการเป็นเครื่องมือต่อสู้ในทางการเมือง

ในสภาวะวิกฤตนั้น สื่อมวลชนอาจจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือ หรือ
อาวุธต่อสู้ในทางการเมือง หรือเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อเพื่อประโยชน์ของฝ่ายใด
ฝ่ายหนึ่ง ตลอดจนมีบทบาทในการแก้ปัญหาหรือข้อขัดแย้งในสังคมนั้นๆ ได้ เนื่องจากคุณ
ลักษณะของสื่อมวลชน ที่มีขอบเขตครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง และยังมีอิทธิพลใน
การชักจูงใจ หรือก่อให้เกิดทัศนคติอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง
ประชาชาติในประเด็นหรือเรื่องที่มีความขัดแย้งกันนั้น

ความสำคัญของสื่อมวลชนในฐานะเป็นอาวุธทางการเมืองนั้น เป็นที่
ยอมรับกันมานานแล้ว ดังจะเห็นได้จากการก่อตั้งโรงพิมพ์ อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในสมัย
ฟื้นฟู สมัยปฏิรูป และสมัยการต่อสู้ของฝ่ายเสรีนิยมจนถึงการปฏิวัติฝรั่งเศส ความเจริญ
ของระบบข่าวสารตั้งแต่ศตวรรษที่แล้ว ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อความก้าวหน้าของ
ระบอบประชาธิปไตย และการขบวนการนี้เอง ที่ได้รับการยอมรับให้มีอำนาจทางการเมือง
ในฐานะเป็นฐานันดรที่ 4 (สมพงษ์ ชูมาก, 2519)

เราจึงมักจะพบเห็นอยู่เสมอว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์วุ่นวาย หรือขัดแย้ง
ขึ้นระหว่างสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลกับประชาชน หรือรัฐบาลกับผู้นำทหารก็ตาม
ก็จะมีแสวงหาสื่อมวลชนเพื่อให้มาเป็นพรรคพวกของตน หากเป็นในกรณีแรกรัฐบาล
ก็มักจะเข้าไปควบคุมสื่อมวลชนทั้งที่เป็นของรัฐ และเอกชนเพื่อควบคุมมิให้มีการนำเสนอ
ข่าวที่จะเป็นผลเสียต่อฝ่ายรัฐบาล หรือถ้าเป็นในกรณีความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับ
ทหาร ทั้งสองฝ่ายก็จะเข้าไปควบคุมสื่อมวลชนในความดูแลรับผิดชอบของตน เพื่อให้
เครื่องมือสื่อมวลชนนั้นให้เป็นประโยชน์ หรือถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดกุมอำนาจ
ได้เบ็ดเสร็จแล้ว สื่อมวลชนแทบจะทุกประเภท ก็จะตกอยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายที่
ยึดกุมอำนาจนั้น และดูเหมือนว่า สิ่งนี้ได้กลายเป็นประเพณีไปแล้วเมื่อเกิดวิกฤตการณ์
ทางการเมืองขึ้นครั้งใด ก็จะต้องมีการเข้ายึดสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์เสียทุกครั้งไป

เหตุการณ์ทางการเมืองในเดือนตุลาคม 2519 นั้น มีการใช้สื่อมวลชน

เป็นเครื่องมือในทางการเมืองทั้งสองกลุ่ม คือกลุ่มฝ่ายขวา ซึ่งเป็นกลุ่มตรงข้ามกับกลุ่มนักศึกษาประชาชน ที่ต่อต้านการเดินทางกลับประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ผู้นำประเทศในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ โดยกลุ่มนี้ใช้หนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ เพื่อปลุกปั่นและปลุกระดมให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น ในขณะที่หนังสือพิมพ์แนวคุณภาพนิคม ก็ได้ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของขบวนการนิสิตนักศึกษา และการชุมนุมต่อต้านการเดินทางเข้าประเทศของจอมพลถนอมมาโดยตลอด ทั้งได้เสนอบทวิจารณ์ ข้อคิดเห็น และเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาโดยรีบด่วน อย่างไรก็ตาม เมื่อวิกฤตการณ์เข้าสู่ระยะที่รุนแรงที่สุด ซึ่งสื่อมวลชนได้เสนอข่าวเหตุการณ์อย่างครึกโครม และเร้าอารมณ์นั้น คณะปฏิวัติการปกครอง ซึ่งเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศ ก็ได้สั่งปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ (ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของการสั่งห้ามตีพิมพ์สื่อมวลชนประเภทนี้ ในประวัติศาสตร์ไทย) ส่วนสื่อประเภทวิทยุและโทรทัศน์นั้น ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้นำเสนอรายการตามปกติเช่นกัน (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2528)

วิกฤตการณ์ทางการเมือง ในเดือนพฤษภาคม 2535 นั้น ก็มีการนำเอาสื่อมวลชนต่างๆ มาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นการต่อสู้ระหว่างรัฐบาล ซึ่งมีกองทัพให้การสนับสนุนอยู่ฝ่ายหนึ่ง กับประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตยอีกฝ่ายหนึ่ง ก็ยิ่งเห็นชัดเจนว่า ได้มีการนำเอาสื่อมวลชนวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การควบคุมของกองทัพ ไปใช้เป็นประโยชน์ในการต่อสู้ทางการเมือง จนก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ถึงการตกเป็นเครื่องมือของรัฐของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งสองประเภท ในวิกฤตการณ์ครั้งนี้ ในขณะที่เดียวกันก็ได้เกิดความก้าวหน้าอย่างใหม่ในหมู่ประชาชนที่ชุมนุมเรียกร้อง เมื่อไม่สามารถเข้าถึงหรือใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ได้ ก็หันไปพึ่งพาเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์มือถือ หรือ เครื่องถ่ายเอกสาร ในการติดต่อสื่อสาร และแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้ชุมนุมด้วยกัน จนเป็นที่มาของคำเรียกต่างๆ ของประชาชนที่ชุมนุมในวิกฤตการณ์ครั้งนี้ เช่น คำว่า ม็อบมือถือ เป็นต้น

ข. สื่อมวลชนกับการโฆษณาชวนเชื่อ

การนำเอาสื่อมวลชนมาเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองนั้น วิธีหนึ่งก็คือการทำโฆษณาชวนเชื่อ ถึงแม้ว่าในทัศนะของ สมพงษ์ ชูมาก (2519) ในระบบการปกครองอำนาจนิคม จะไม่นับเอาวิธีการนี้ว่าเป็นการต่อสู้ทางการเมืองก็ตาม

Curtis D. McDougall (อ้างในเสถียร หอมขจร, 2521) ให้นิยามของการโฆษณาชวนเชื่อว่าหมายถึง การแสดงความคิดเห็นหรือพฤติกรรมโดยบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยมุ่งที่จะให้มีอิทธิพลเหนือความคิดเห็นหรือพฤติกรรมของบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่น เพื่อให้เกิดประโยชน์บางประการตามที่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าแล้ว ในทางการเมืองนั้น การโฆษณาชวนเชื่อคือ การใช้ความพยายามทำให้ประชาชนหันมานิยมตน ส่วนในสภาวะสงคราม หรือความไม่สงบใดๆ การโฆษณาชวนเชื่อมีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใส และให้ความร่วมมือกับการปฏิบัติงานต่างๆ ของรัฐบาล โดยอาจจะมีการกล่าวอ้างถึงหลักศีลธรรม ความยุติธรรม ความชอบธรรม หรือเรื่องอื่นๆ ในทำนองเดียวกันนี้

การกระทำการโฆษณาชวนเชื่อ ในทัศนะของ เสถียร หอมขจร คือ การสร้างหรือชี้นำมติมหาชนให้เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับฝ่ายตนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะโดยรัฐบาลหรือกลุ่มใดก็ตาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะโน้มน้าว หรือเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนะของคนในสังคมให้หันเหไปในทางใดทางหนึ่ง

การโฆษณาชวนเชื่อ นั้น อาจจะทำได้หลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการพยายามสร้างภาพพจน์ของสิ่งที่ต้องการจะโจมตีให้มีลักษณะเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ให้เกิดขึ้นในใจของบุคคลที่ตนหวังจะเปลี่ยนความคิดเห็นของเขา (stereotypes) หรือโดยการตั้งชื่อภาพพจน์ที่สร้างขึ้น มาหาชื่อมาทดแทนสิ่งที่ต้องการโจมตี ซึ่งเป็นชื่อที่สามารถเรียกร้องและกระตุ้นอารมณ์ให้เป็นไปในทำนองดุ๊กและเหยียดหยาม (substitution of name) นอกจากนี้ก็ยังสามารถทำได้โดยการเลือกสรร หรือเสนอแต่ในสิ่งที่ตนเห็นด้วย หรือเป็นประโยชน์กับฝ่ายตน ไม่พยายามเสนอข้อเท็จจริงที่ขัดแย้ง (selection) วิธีการอีกอย่างหนึ่งก็คือ การพูดซ้ำ หรือพูดซ้ำในสิ่งที่ต้องการให้คนเชื่อ (repetition) รวมถึงการโกหก หลอกลวง ปกปิดข้อเท็จจริง การกู่ขาว หรือปล่อยข่าวลือ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายตน (lying) และการอ้างถึงอำนาจ ซึ่งอาจจะเป็นบุคคล หรือสถาบันที่มีอำนาจ และคนยอมรับนับถือ (appeal to authority)

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ เรื่องการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารของรัฐบาลนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นของการโฆษณาชวนเชื่ออยู่ไม่น้อย และการบิดเบือนข้อมูลข่าวสาร อาจจะทำได้โดยวิธีการต่างๆ ของการโฆษณาชวนเชื่อดังกล่าว และหาก

การกระทำนั้นมีผลต่อการแสดงความคิดเห็นของมหาชน ต่อประเด็นปัญหาของส่วนรวม โดยมีวัตถุประสงค์ของการให้ข่าวสารเพื่อชื่อนำมติมหาชนให้เห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือหันเหไปในทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็เป็นการกระทำการโฆษณาชวนเชื่อนั่นเอง

การโฆษณาชวนเชื่อที่ได้ผล และมีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้เครื่องมือในการสื่อสารที่ได้ผล ในการติดต่อสื่อสารกับอีกฝ่ายหนึ่งที่ต้องการให้เชื่อหรือคล้อยตาม ซึ่งคุณลักษณะของสื่อมวลชน ก็สามารถสนองตอบต่อการดำเนินการโฆษณาชวนเชื่อนี้ได้อย่างเต็มที่ พิจารณาจากความกว้างขวางในการครอบคลุมพื้นที่ ความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร และอิทธิพลที่จะมีต่อการชื่อนำมติมหาชน ด้วยเหตุนี้จึงไม่เป็นที่น่าประหลาดใจ ที่สื่อมวลชนจะถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาชวนเชื่อในทางการเมือง

วิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 ก็มีการพูดถึงกันอย่างมากเกี่ยวกับการที่รัฐบาลในขณะนั้น ได้ใช้สื่อมวลชนที่อยู่ในความควบคุมของรัฐ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในทางที่เป็นประโยชน์กับรัฐบาล อันก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์กันมากว่ารัฐบาลบิดเบือนข้อมูลข่าวสารที่น่าเสนอทางสื่อโทรทัศน์และวิทยุในช่วงวิกฤตการณ์นั้น เพื่อให้ประชาชนเชื่อฝ่ายรัฐบาล นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดว่ามุ่งหวังที่จะสลายกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วงรัฐบาลด้วย

เมื่อสื่อมวลชนถูกใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่ออยู่บ่อย บรรดาผู้ประกอบอาชีพสื่อมวลชนทั้งหลาย มักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นนักโฆษณาชวนเชื่อไปด้วย (เสถียร หอมขจร, 2521)

ในช่วงวิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535 สื่อมวลชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อวิทยุและโทรทัศน์ นอกจากจะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความจริงที่ขอบถลงข่าวเท็จแล้ว ยังถูกเรียกว่าเป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาลในขณะนั้นอีกด้วย กระแสความไม่พอใจของประชาชน ต่อการบิดเบือนข้อมูลข่าวสารของรัฐ ได้แผ่ไปจนถึงบุคลากรที่ทำหน้าที่ในวงการสื่อมวลชนด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักข่าวและช่างกล้องโทรทัศน์ที่ออกไปทำข่าวในเหตุการณ์ จนถึงกับไม่สามารถใช้ชื่อหรือสัญลักษณ์ของหน่วยงานต้นสังกัดได้ และเครื่องแบบของสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ก็อาจเป็นอันตรายต่อผู้ที่สวมใส่ได้ (จากการพูดคุยกับนักข่าวโทรทัศน์หลายสถานีที่เข้าไปทำ

ข่าวในเหตุการณ์- ผู้วิจัย) นอกจากนี้ ก็ยังมีข่าวการขู่วางระเบิดตามสถานีโทรทัศน์ ช่องต่างๆ ในช่วงที่เหตุการณ์ยังไม่สงบ

อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของเสถียร การใช้สื่อมวลชนเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อต้องคำนึงถึงผู้ใช้คือฝ่ายรัฐบาลด้วย เพราะบางที่สื่อมวลชนไม่มีเจตนาที่จะบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อการโฆษณาชวนเชื่อเลย และไม่มีโอกาสที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ จึงถ่ายทอดไปสู่ประชาชนตามที่ได้รับมา การที่กักเอาว่า สื่อมวลชนเป็นผู้ทำการโฆษณาชวนเชื่อจึงอาจจะไม่ถูกต้องนัก แต่หากกรณีใดที่สื่อมวลชนพยายามบิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อจะเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสาร ก็ถือว่าเป็นการทำโฆษณาชวนเชื่อ แม้หากได้ทำการผิดพลาด ในการเสนอข่าวสาร ทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิด โดยไม่ได้ตั้งใจเป็นครั้งคราว ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการทำโฆษณาชวนเชื่อ แต่ถ้าหากได้ทราบในภายหลัง แล้วยังละเลยที่จะบอกความจริงกับผู้รับสาร ก็ถือได้ว่าเป็นการทำโฆษณาชวนเชื่อเช่นกัน

การใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางการเมืองในวิกฤตการณ์ทางการเมืองในเดือนพฤษภาคม 2535 นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะที่เหตุการณ์กำลังถึงขีดสุด และอยู่ในช่วงวิกฤต อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของสื่ออีกประเภทหนึ่งในภายหลังวิกฤตการณ์สงบลง เช่นสื่อวิดีโอเป็นสิ่งที่ต้องการการศึกษาว่า เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ประการใด

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง "วิเคราะห์การสร้างความเป็นจริงทางการเมือง ผ่านทางสื่อวิดีโอ ในช่วงวิกฤตการณ์เดือนพฤษภาคม 2535" อาจจะแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนดังนี้

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วิกฤตการณ์ทางการเมือง และบทบาทของสื่อมวลชนในภาวะวิกฤติ

ตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ที่ผ่านมา ได้แก่ งานวิจัยของ ระวีวรรณ ประกอบผล ในปี 2528 ซึ่งได้ทำการศึกษาเรื่อง สื่อมวลชนกับวิกฤต

การณ์ทางการเมืองในประเทศไทย โดยศึกษาเปรียบเทียบถึงการแสดงบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ 2 ครั้ง ในประวัติศาสตร์ไทย อย่างไรก็ตาม การศึกษาสื่อมวลชนในครั้งนั้น เป็นการศึกษาเน้นที่สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ และในขณะนั้น แม้ว่าจะมีการบันทึกภาพเหตุการณ์โดยสื่อโทรทัศน์ แต่ในลักษณะของสื่อวิดีโอเทปยังไม่ได้มีการดำเนินการในช่วงเวลานั้น

การศึกษาของระวีวรรณ พบว่าในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองทั้งสองครั้ง สื่อมวลชนได้แสดงบทบาทและหน้าที่ของตนเองอย่างกว้างขวาง แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งสองครั้ง กล่าวคือ วิกฤตการณ์ทางการเมืองในช่วง 14 ตุลาคม 2516 สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐบาลไปสู่ประชาชน และจากประชาชนไปสู่รัฐบาล แต่มีความแตกต่างกันในสื่อแต่ละประเภท ทั้งนี้พบว่า สื่อหนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับขบวนการนิสิตนักศึกษา มากกว่าที่จะทำหน้าที่สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่กระจาย "สาร" ทางการเมืองในหมู่ผู้ชุมนุมทางการเมืองไปสู่ประชาชน และมีอิทธิพลต่อการสร้างทัศนคติในทางลบต่อรัฐบาล (ทั้งนี้โดยประเมินจากการที่ประชาชนให้การสนับสนุนการกระทำของนิสิตนักศึกษาด้วยการร่วมชุมนุมและบริจาคเงิน)

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของสื่อวิทยุและโทรทัศน์นั้น เนื่องจากในช่วงก่อนหน้า และระหว่างวิกฤตการณ์ดังกล่าว เป็นสื่อที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล ทำให้ไม่มีบทบาทในการเสนอข่าวสารและทัศนะ ตลอดจนวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล แต่อย่างใด ในส่วนของสื่อวิทยุ นั้น ทำหน้าที่เป็นเพียงสื่อของรัฐบาล ซึ่งรายงานข่าวเหตุการณ์ในลักษณะที่เป็นทางการตามกรอบที่ทางรัฐบาลกำหนดไว้เท่านั้น

ในส่วนของการมีอิทธิพลขึ้นา หรือทำให้เกิดวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ สื่อมวลชนทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุและโทรทัศน์ ไม่ได้มีบทบาทในเรื่องนี้แต่อย่างใด การเรียกร้อง และการรวมพลังของนิสิตนักศึกษา เป็นผลมาจากการตื่นตัวทางด้านสิทธิและเสรีภาพ และการสื่อความคิดในแวดวงมหาวิทยาลัยโดยใช้สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ที่ทำและอ่านกันอยู่ในหมู่ผู้สนใจจำนวนหนึ่งก่อน แล้วสื่อมวลชน (โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์) จึงได้นำสารเหล่านั้นมาเผยแพร่ต่อมวลชน ในที่นี้สื่อมวลชนจึงทำหน้าที่ในการเน้นย้ำประสามติและบทบาทของนักศึกษา ให้เป็นที่ยอมรับมากกว่า

ส่วนเหตุการณ์ทางการเมืองในช่วง 6 ตุลาคม 2519 นั้น มีการใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในทางการเมืองทั้งสองกลุ่ม คือกลุ่มฝ่ายขวา ซึ่งใช้หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ เพื่อปลุกปั่นและปลุกระดมให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น ในขณะที่หนังสือพิมพ์แนวนิยม ซึ่งมีนโยบายเป็นกลาง ก็ไม่ได้ทำหน้าที่ในการเสนอข้อมูลข่าวสารและความคิดเห็นเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการนิสิตนักศึกษาด้วยทัศนคติที่ดีเรื่องนี้ ระวีวรรณ ตั้งข้อสังเกตว่าอาจเป็นเพราะความเบือนหน้าต่อสภาพอันสับสนวุ่นวาย และบทบาทที่มากเกินไปของนักศึกษา ส่วนหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพนิยม นั้น ได้ทำหน้าที่ในการเสนอข่าวความเคลื่อนไหวของอีกกลุ่มหนึ่ง คือขบวนการนิสิตนักศึกษา และการชุมนุมต่อต้านการเดินทางเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร มาตลอด ทั้งได้เสนอบทวิจารณ์ ข้อคิดเห็น และเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ปัญหาโดยรีบด่วน และในระยะที่วิกฤตการณ์เข้าสู่จุดรุนแรงที่สุดนั้น สื่อมวลชนได้เสนอข่าวเหตุการณ์อย่างครึกโครม และเร้าอารมณ์ และคณะปฏิบัติการปกครอง ซึ่งเข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศ ได้สั่งปิดหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของการสั่งห้ามตีพิมพ์สื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ในประวัติศาสตร์ไทย ส่วนสื่อประเภทวิทยุและโทรทัศน์นั้น ก็ไม่ได้ได้รับอนุญาตให้นำเสนอรายการปกติเช่นกัน

โดยสรุปแล้ว ระวีวรรณ ได้พยายามชี้ให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนในยามที่เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง ซึ่งแสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นของอิทธิพลของสื่อมวลชนในการกำหนดความรู้สึกนึกคิด ความคิด และพฤติกรรม การแสดงออกทางการเมืองของประชาชน เป็นเสมือนกระจกสะท้อนการดำเนินงานของรัฐบาล อันก่อให้เกิดการต่อต้าน ชัดแจ้งในหมู่ประชาชน และสามารถที่จะปลุกระดมให้เกิดความรุนแรงทางการเมืองได้ โดยการนำเอาอิทธิพลของสื่อมวลชนมาใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมือง

ผลการศึกษาในเรื่องนี้ น่าจะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการแสดงบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชน ในภาวะที่เกิดวิกฤตการณ์ และปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแสดงบทบาทของสื่อมวลชน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อวิดีโอ

เท่าที่ผ่านมา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนนั้น ได้มีผู้สนใจศึกษาทั้ง

อย่างกว้างขวางในหลายประเด็น หากแต่ในเรื่องของสื่อวิดีโอ แม้จะมีผู้สนใจศึกษา อยู่บ้าง แต่ก็ยังนับว่าน้อย เมื่อเทียบกับการศึกษาในเรื่องของสื่อมวลชนประเภทอื่น ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการที่สื่อวิดีโอเทป มีลักษณะที่มีความเป็นสื่อเฉพาะบุคคล มากกว่า สื่อหนังสือพิมพ์ หรือวิทยุโทรทัศน์ ทำให้ยังไม่มีการศึกษาสื่อวิดีโอเทปกันมากนัก

สำหรับงานวิจัยที่มีอยู่บ้างเกี่ยวกับสื่อวิดีโอเทปนั้น ตัวอย่างเช่นงานวิจัยของ ลัคนา ศรีสวัสดิ์ (2530) ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทของสื่อวิดีโอ สถานภาพและแนวโน้ม และงานวิจัยของ สุทธิ พงษ์ (2533) ซึ่งศึกษากระบวนการในการดำเนินงานด้านธุรกิจของศูนย์เช่ายืมวิดีโอเทป ในเขตอ.เมือง จ.พิจิตร ซึ่งงานวิจัยทั้งสองนี้ เป็นการศึกษาในประเด็นของวิวัฒนาการและความเป็นมาของสื่อประเภทนี้ ตลอดจนประเด็นในเรื่องธุรกิจมากกว่าที่จะเกี่ยวข้องโดยตรงในประเด็นของการสร้างทัศนคติหรือนำเสนอเกี่ยวกับประเด็นในทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม อย่างไรก็ตาม ก็เป็นประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสื่อดังกล่าวนี้